

تأملی حقوقی بر نظام آمریکایی حقوق بشر

محمد ستایش پور*

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۱/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۰/۱۸

چکیده

نظام آمریکایی حقوق بشر به عنوان قدیمی ترین نظام در حقوق بین الملل بشر شناخته می شود که علاوه بر قواعد عام آن که به طور عمده در کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر متبلور شده، از قواعد خاصی نیز برخوردار است. صرف نظر از مداخله قدرت های سیاسی به عنوان متغیر مداخله گر در این نظام، به لحاظ نگاه محض حقوقی، تعبیه امکان الحاق پروتکل ها و کنوانسیون ها و افزوده شدن مقرره ها به دامنه حمایتی نظام آمریکایی حقوق بشر، نه تنها به هر چه تکمیل تر شدن آن کمک کرده، بلکه بستر پویایی آن را فراهم آورده و مانع از ایستایی موازین آن شده است. در این راه، دو نهاد کمیسیون آمریکایی حقوق بشر و دیوان آمریکایی حقوق بشر به عنوان نهادهای ناظر بر اجرای مقرره های تحت شمول این نظام در نظر گرفته شده اند که در امتداد یکدیگر قرار دارند. به رغم آن که کارکرد این دو نهاد نظارتی در نظام مورد اشاره، در برخی موارد متأثر از منافع سیاسی بوده است، عملکرد نهایی آن ها در مجموع مثبت ارزیابی می شود.

کلیدواژگان:

حقوق بین الملل بشر، نظام حقوق بشر منطقه ای، نظام آمریکایی حقوق بشر، کمیسیون آمریکایی حقوق بشر، دیوان آمریکایی حقوق بشر.

* پژوهشگر دوره دکتری حقوق بین الملل و مدرس، دانشگاه قم

مقدمه

حقوق بشر که ریشه در حقوق داخلی و به‌طور خاص حقوق عمومی دارد، از رهگذر منابع حقوق بین‌الملل و به‌ویژه معاهدات بین‌المللی، به‌تدریج پا به عرصه بین‌المللی نهاده و موجب شده تا حقوق بین‌الملل بشر^۱ دربرگیرنده قواعدی باشد که تحت موازین حقوقی بین‌المللی نظم و نسق می‌یابند. حقیقت مطلب آن است که حقوق بین‌الملل بشر، درصدد حفظ و رعایت حقوقی است که هر فرد انسانی، صرف‌نظر از هر متغیر دیگری به‌واسطه بشر بودن از آن برخوردار است یا به عبارت بهتر باید از آن برخوردار باشد. از همان ابتدا، حقوق بین‌الملل بشر در دو سطح جهانی و منطقه‌ای شکل گرفته است. همچنین اسناد و معاهداتی در این دو سطح صادر و منعقد شده که به‌تدریج، زمینه ایجاد قواعد حقوق بین‌الملل عرفی را نیز فراهم آورده است. این مقرره‌ها صرف‌نظر از این که از رهگذر کدام‌یک از منابع حقوق بین‌الملل ایجاد شده باشند، در کنار یکدیگر نظام منطقه‌ای حقوق بشر را تشکیل داده‌اند و درواقع رسالت و غایت آن‌ها همان رسالت و غایتی است که حقوق بشر چه در سطح داخلی و چه حقوق بین‌الملل بشر در سطح جهانی دنبال می‌کند؛ بنابراین نه‌تنها حقوق بین‌الملل بشر در سطح منطقه‌ای در راستای حقوق بشر در سطح جهانی است، بلکه هر دو با حقوق بشر در سطح داخلی نیز همگرایی دارند و نه واگرایی.

تاکنون سه نظام عمده منطقه‌ای حقوق بشر شکل گرفته است: نظام آمریکایی حقوق بشر، نظام اروپایی حقوق بشر و نظام آفریقایی حقوق بشر. هر یک از این سه نظام ضمن آن که از هدف و غایتی یکسان برخوردارند، بی‌تردید تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند که مطالعه آن‌ها را به‌منظور درک و دریافت نقاط ضعف و قوت هر یک ناگزیر می‌سازد؛ تا بتوان تا حد امکان نقاط ضعف را کاهش داده و نکات مثبت را تقویت نمود. در این میان نظام آمریکایی حقوق بشر، قدیمی‌ترین نظام منطقه‌ای محسوب می‌شود^۲ که جستار حاضر درصدد است تا به مهم‌ترین اسناد و نهادهای اجرایی آن بپردازد. اگرچه مطالعه نظام آمریکایی حقوق بشر مستلزم پرداختن به دو سند منشور سازمان کشورهای آمریکایی^۳ و کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر^۱ است، اما معاهدات دیگری نیز

1 International Human Rights Law

2 C. Bettinger Lopez, "Primer on The Inter-American Human Rights System", Clearinghouse Review, Journal of Poverty Law and Policy, vol. 42, no.11-12, 2009, p. 582.

3 Charter of the Organization of American States (OAS)

وجود دارند که به قواعد خاص^۲ پرداخته^۳ و در دایره حمایتی این نظام قرار دارند.^۴ پژوهش پیش رو می‌کوشد تا از رهگذر مطالعه اسنادی که در دایره سیستم آمریکایی حقوق بشر قرار دارند، به چندیچون این موضوع پردازد و به بررسی دقیق در دامنه مفهومی آن بیانجامد. فرض نویسنده آن است که این نظام به‌رغم کاستی‌هایی که دارد، به‌گونه‌ای است که صرف‌نظر از متغیر سیاسی، به لحاظ حقوقی بسیار تحسین‌برانگیز به نظر می‌رسد.

۱. منشور سازمان کشورهای آمریکایی^۵

منشور سازمان کشورهای آمریکایی، سند تأسیس سازمان کشورهای آمریکایی است که در ۱۹۴۸ در بوگوتا^۶ کلمبیا، امضا و در ۱۹۵۱ لازم‌الاجرا گردید.^۷ پس‌از آن به‌موجب پروتکل‌های بوئنوس آیرس،^۸ کارتاگنا دی ایندیاس،^۹ ماناگوئا^{۱۰} و واشنگتن^{۱۱} اصلاح شد. به‌موجب پروتکل ۱۹۹۲ واشنگتن، مقتضی است که از رهگذر اقدامات جمعی، توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دول عضو، اهداف بنیادین سازمان کشورهای آمریکایی تحقق یابد و در راستای ریشه‌کنی فقر در آمریکا عمل شود.

سند تأسیس سازمان کشورهای آمریکایی که در منشور بوگوتا نیز از آن یاد می‌شود،^{۱۲} بر آن است تا صلح و عدالت را در کشورهای آمریکایی برقرار کرده و حفظ نماید و از این رهگذر، بر همبستگی میان آنان بیفزاید، همکاری آنان را تقویت نموده و از تمامیت سرزمینی و استقلال آنان دفاع کند. تاکنون، ۳۵ کشور عضو کامل سازمان کشورهای آمریکایی شده‌اند. گفتنی است

1 American Convention on Human Rights

2. Sui Generis

3. A. Micus, *The Inter-American Human Rights System as a Safeguard for Justice in National Transitions: From Amnesty Laws to Accountability in Argentina, Chile and Peru*, B. R. I. L. L, 2015, p. 47.

4. L. Shaver, "The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution For Regional Rights Protection?", *Washington University Global Studies Law Review*, vol. 9, 2010, p.639.

5. OAS Charter

6. Bogota

7. L. Reinsberg, *Advocacy Before the Inter-American System*, 2nd edn, I. J. R. C. 2014, p. 5.

8. Buenos Aires

9. Cartagena de Indias

10. Managua

11. Washington

۱۲. بورک وایت، ویلیام، *نظام آمریکایی حقوق بشر*، مجله مطالعات بین‌المللی، شماره ۲، ۱۳۸۳، ص ۵.

که ۶۹ کشور و اتحادیه اروپا به‌عنوان عضو ناظر دائمی در این سازمان هستند. نکته قابل‌تأمل در این خصوص، آن است که آمریکا به تازگی و در ۱۲ جولای سال ۲۰۱۶ به عضویت سازمان کشورهای آمریکایی درآمده است. با توجه به موضوع نوشتار پیش رو، در این جستار تنها سازمان کشورهای آمریکایی تا جایی مدنظر قرار خواهد گرفت که مربوط به حقوق بشر باشد.

حقوق بشر در کنار دموکراسی، امنیت و توسعه، یکی از چهار رویکرد اصلی است که سازمان کشورهای آمریکایی برای نیل به اهداف خود از آن‌ها بهره می‌گیرند. سازمان کشورهای آمریکایی از مجمع عمومی، اجلاس مشورتی وزرای امور خارجه، شوراها از جمله شورای دائمی، کمیته قضایی آمریکایی، کمیسیون آمریکایی حقوق بشر، دبیرکل، کنفرانس‌های ویژه و سازمان‌های ویژه تشکیل شده است.

یکی از وظایف شورای دائمی آن است که گزارش‌های ارائه شده از سوی نهادها و کارگزاری‌های سازمان کشورهای آمریکایی از جمله کمیسیون آمریکایی حقوق بشر را، مطمح نظر قرار دهد.^۱ کمیسیون آمریکایی حقوق بشر به‌موجب فصل ۱۵ منشور بوگوتا تشکیل می‌شود که کارکرد اصلی آن ارتقای حقوق بشر است و به‌عنوان یک نهاد مشورتی و نظارتی در سازمان عمل می‌کند. چنان‌که در ماده ۱۰۶ منشور بوگوتا آمده است، ساختار، صلاحیت‌ها و فرایند کارکردی کمیسیون در کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر تشریح می‌شود. به‌موجب ماده ۱۴۴ منشور بوگوتا تا زمان لازم‌الاجرا شدن کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، کمیسیون متعهد است که از رعایت حقوق بشر در کشورهای عضو مراقبت نماید.

۱.۱. اعلامیه آمریکایی حقوق و تکالیف اشخاص^۲

اعلامیه آمریکایی حقوق و تکالیف اشخاص، نخستین سند عام در خصوص حقوق بین‌الملل بشر است. تاریخ صدور این اعلامیه که از آن به اعلامیه بوگوتا نیز یاد می‌شود (Morsink, 1999: 131) به پیش از زمان صدور اعلامیه جهانی حقوق بشر بازمی‌گردد و تقریباً هشت ماه پیش از آن صادر شده است. این اعلامیه که منشأ پیدایی نظام آمریکایی حقوق بشر دانسته می‌شود،^۳ از

1. Charter of the Organization of American States, 1948, Art. 53.

2. American Declaration of the Rights and Duties of Man, Adopted by the Ninth International Conference of American States, Bogota, Colombia, 1948.

3. Reinsberg, *op. cit.* p. 6.

سوی دولت‌های آمریکایی در کنفرانس بین‌المللی کشورهای آمریکایی در بوگوتا کلمبیا به تصویب رسید. به‌رغم آن که این سند تنها یک اعلامیه است و از این منظر در حقوق بین‌الملل الزام‌آور دانسته نمی‌شود، اما شایسته توجه است؛ به‌گونه‌ای که بارها از سوی دیوان آمریکایی حقوق بشر و کمیسیون آمریکایی حقوق بشر مورد استناد قرار گرفته و برای دول عضو سازمان کشورهای آمریکایی به‌عنوان یک تعهد بین‌المللی الزام‌آور قلمداد شده است.^۱

اعلامیه آمریکایی حقوق و تکالیف اشخاص از دو فصل تشکیل شده است؛ فصل نخست به حقوق و فصل دوم به تعهدات پرداخته و هر ماده به بیان یک حق اختصاص یافته است. حقوق مقرر در اعلامیه مذکور از این قرارند: حیات، آزادی و امنیت فردی؛ تساوی در برابر قانون؛ آزادی مذهب و انجام عبادات؛ آزادی تحقیق و عقیده و نیز اظهار و اعلام آن؛ حفظ حرمت شخص و خانواده آن؛ داشتن خانواده و حفظ آن؛ حمایت از مادران و کودکان؛ اقامت یا ترک محل سکونت؛ عدم تعرض به منزل اشخاص؛ محرمانگی مکاتبات؛ سلامت؛ آموزش؛ فعالیت فرهنگی؛ اشتغال؛ اوقات فراغت؛ امنیت اجتماعی؛ حقوق مدنی؛ دادرسی عادلانه؛ داشتن تابعیت؛ رأی دادن و مشارکت سیاسی؛ شرکت و عضویت در انجمن‌ها و گروه‌ها؛ مالکیت؛ اعتراض؛ عدم بازداشت خودسرانه و پناهندگی.

در فصل دوم نیز هر ماده به یک تعهد اختصاص یافته است که به ترتیب عبارت‌اند از: تعهدات در برابر جامعه؛ تعهدات نسبت به فرزندان و مادران؛ تعهد به فراگیری تحصیلات ابتدایی؛ رأی دادن؛ پیروی از قانون؛ خدمت به جامعه و مردم؛ تعهدات مربوط به امنیت اجتماعی؛ تعهد به پرداخت مالیات؛ تعهد به کار؛ و عدم انجام فعالیت‌های سیاسی در کشورهای بیگانه.

۲. تبلور شاکله نظام آمریکایی حقوق بشر در کنوانسیون آمریکایی

کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، یک معاهده چندجانبه است که به‌منظور رعایت حقوق بنیادین بشر در کشورهای آمریکایی منعقد شده است.^۲ این کنوانسیون که از آن به پیمان سان‌خوزه نیز یاد می‌شود به حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین می‌پردازد و در ۱۸ جولای ۱۹۷۸ لازم‌الاجرا شده

1. Th. Buergenthal and R. Norris, Human Rights: The Inter-American System, Oceana Publications, vol. 1, 1993, PP. 13-14.

2. See www.facing-finance.org/en/database/norms-and-standards/american-convention-on-human-rights-pact-of-san-jose/

است.^۱ شایان توجه است که ایالات متحد آمریکا به رغم آن که در سال ۱۹۷۷ این سند را امضا کرده تا به امروز از تصویب آن امتناع نموده است.^۲

بخش اول این کنوانسیون به تعهدات دولت‌ها و حقوق مورد حمایت اختصاص یافته است.^۳ تمام دولت‌های عضو کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر به موجب این سند متعهد به رعایت حقوق و اجرای آن هستند. در مواردی که رعایت حقوق افراد مستلزم تغییر، اصلاح یا تصویب قانون جدید و یا طی کردن یک فرایند قانون‌گذاری باشد، دولت‌ها متعهد به انجام این کار هستند. در واقع، این تعهد یک تعهد عام است که در فصل یک کنوانسیون بدان پرداخته شده است.

این کنوانسیون، حقوق مدنی و سیاسی و نیز حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را مدنظر قرار داده است. حقوق مدنی و سیاسی اشخاص آن‌گونه که در کنوانسیون مذکور آمده، بدین قرار است: حق حیات؛ رفتار انسانی؛ عدم برده‌داری؛ آزادی فردی؛ دادرسی عادلانه؛ قانونی بودن جرم و مجازات؛ حق دریافت غرامت؛ حریم خصوصی؛ آزادی مذهب؛ آزادی عقیده و بیان؛ حق به پاسخ‌گویی؛ حق بر عضویت در اجتماعات؛ آزادی عضویت در گروه‌های ایدئولوژیک، مذهبی، سیاسی، اقتصادی، کارگری، اجتماعی، فرهنگی، ورزشی و...؛ داشتن خانواده؛ داشتن نام؛ داشتن فرزند؛ تابعیت؛ مالکیت؛ اقامت و ترک محل سکونت؛ مشارکت سیاسی؛ برابری در پیشگاه قانون و برابری در محاکم؛ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر با لازم‌الرعایه دانستن حق بر توسعه تدریجی، به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز پرداخته است. همچنین طی الحاق پروتکل سان سالوادور، این دسته از حقوق را مدنظر قرار داده است که در ادامه به توضیح این مورد پرداخته خواهد شد.

۱.۲. تعهدات افراد در نظام آمریکایی حقوق بشر

بهموجب ماده ۳۲، هر شخص نسبت به خانواده، جامعه و انسان‌ها تعهد دارد. در رابطه با مناسبات حقوق و تعهدات افراد، گفتنی است که اگر حقوق فرد موجب خدشه به حقوق دیگران، امنیت و سلامت عمومی شود، امکان اعمال محدودیت بر آن حقوق وجود دارد.

1. See <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html>

۲. مهرپور، حسین، **نظام بین‌المللی حقوق بشر**، چاپ سوم، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۷، ص ۲۱۴.

3. Reinsberg, *op. cit.* p. 9.

۲.۲. اصلاح یا گسترش دامنه حمایتی کنوانسیون

به موجب ماده ۷۶، امکان اصلاح و گسترش دامنه حقوق تحت شمول کنوانسیون در مجمع عمومی سازمان کشورهای آمریکایی وجود دارد. جهت انجام این کار، تنها کافی است که هر یک از دولت‌های عضو، پیشنهاد خود را به مجمع عمومی ارائه دهد، یا این که کمیسیون یا دیوان آمریکایی حقوق بشر از طریق دبیرکل، پیشنهاد خود را به مجمع عمومی تقدیم نماید. به موجب ماده ۷۷، در صورتی که دولت‌ها اصلاحات مطروحه را تصویب نمایند، ملزم بدان خواهند بود. از این رو، آن دسته از حقوقی که به موجب مواد ۷۶ و ۷۷ در نظام حمایتی کنوانسیون قرار بگیرند نیز تحت شمول کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر هستند.

۲.۳. اعمال حق شرط

حق شرط در واقع حفظ حق حاکمیت ملی در قبال بخشی از مقررات معاهده است،^۱ که بر اساس ماده ۷۵ کنوانسیون آمریکایی، اعمال حق شرط بر این معاهده باید مطابق با مقررات کنوانسیون ۱۹۶۹ وین باشد.^۲ بنابراین، مواد ۱۹ تا ۲۳ کنوانسیون ۱۹۶۹ در این باره مجری است.^۳ بدین ترتیب، حق شرط در این کنوانسیون وجود دارد.

۲.۴. خروج از کنوانسیون

هر یک از دول عضو می‌توانند پنج سال پس از لازم‌الاجرا شدن معاهده، با ارائه یادداشت کتبی به دبیر کل سازمان کشورهای آمریکایی، تمایل خود به خروج را اعلام دارند؛ البته خروج دولت متقاضی یک سال پس از تقدیم اعلامیه خروج قطعی دانسته می‌شود.^۴

۳. نهادهای ناظر بر نظام آمریکایی حقوق بشر

کمیسیون آمریکایی حقوق بشر و دیوان آمریکایی حقوق بشر، دو نهادی هستند که به منظور نظارت بر حسن اجرای حقوق بشر در منطقه آمریکا ایجاد شده‌اند.^۱

۱. فلسفی، هدایتا...، *حقوق بین الملل معاهدات*، چاپ سوم، تهران: فرهنگ نشر نو، ۱۳۹۱، ص ۲۹۶.

2. American Convention on Human Rights, 1969, Art. 75

۳. جهت ملاحظه تبیین و تحلیل حق شرط در حقوق بین الملل معاهدات بنگرید به فلسفی، پیشین، ص ۲۹۶-۳۵۳.

4. American Convention on Human Rights, *op. cit.* Art. 78

۳.۱. کمیسیون آمریکایی حقوق بشر

به موجب منشور سازمان کشورهای آمریکایی، کمیسیون آمریکایی حقوق بشر یکی از ارکان اصلی سازمان کشورهای آمریکایی است،^۲ که رسالت آن رعایت حقوق بشر است، منطبق با آنچه که در نظام آمریکایی وجود دارد.^۳

۳.۱.۱. تشکیل

کمیسیون آمریکایی حقوق بشر یکی از نهادهای اصلی سازمان کشورهای آمریکایی است که هدف از تأسیس آن ارتقای حقوق بشر در کشورهای آمریکایی است.^۴

۳.۱.۲. ترکیب

کمیسیون، دارای هفت عضو مستقل از دول تحت تابعیت خود است. مقر کمیسیون در واشنگتن دی. سی آمریکا است.^۵ مستقل بودن اعضای کمیسیون آمریکایی از تابعیت خود، هم در مرحله انتخاب است و هم در مرحله انجام فعالیت. حتی دولت‌ها هم می‌توانند اشخاص غیرتبعه خود را به عنوان نامزدهای مدنظر خویش برای عضویت در کمیسیون آمریکایی پیشنهاد دهند. هر دولت می‌تواند سه نامزد پیشنهادی برای عضویت در کمیسیون آمریکایی حقوق بشر به مجمع عمومی تقدیم کند.^۶ دبیرکل، اسامی نامزدهای پیشنهادی دولت‌ها را به صورت الفبایی فهرست کرده و موظف است که فهرست پیش‌گفته را برای دول عضو سازمان کشورهای آمریکایی بفرستد.^۷ مجمع عمومی سازمان کشورهای آمریکایی بر اساس فهرستی که دبیرکل بر اساس نامزدهای پیشنهادی دولت‌های عضو تهیه کرده است، به رأی‌گیری می‌پردازد. این رأی‌گیری به صورت مخفی انجام می‌شود. اشخاصی که بر اساس این سازوکار بر منصب عضویت کمیسیون آمریکایی بنشینند تا چهار سال بر این منصب باقی می‌مانند. گفتنی است هر دوره عضویت در کمیسیون

1. Micus, *op. cit.* pp. 47 and 422.

2. Reinsberg, *op. cit.* p. 6.

۳. بورک وایت، ویلیام، پیشین، ص ۶۰-۶۲.

4. S. Davidson, *The Inter-American Human Rights System*, Dartmouth, 1997, p. 99.

۵. مهرپور، حسین، پیشین، ص ۲۲۵.

6. American Convention on Human Rights, *op. cit.* Art. 36.

7. American Convention on Human Rights, *op. cit.* Art. 79; D. Rodriguez-Pinzon and C. Martin, *The Prohibition of Torture and III-Treatment in the Inter-American Human Rights System: A Handbook for Victims and Their Advocates*, Boris Wijkstrom, 2006, p. 38.

آمریکایی، چهار سال است. نامزدی آنان در دوره بعد هم ممکن است، ولی در صورتی که بازهم رأی بیاورند و به عنوان عضو کمیسیون آمریکایی برگزیده شوند، دیگر نمی‌توانند برای دوره پیاپی بعدی نامزد عضویت در این ارگان شوند.^۱

۳.۱.۳. کارکرد

کمیسیون آمریکایی حقوق بشر سه وظیفه اصلی دارد: دادخواهی فردی؛ نظارت بر وضعیت حقوق بشر در کشورهای عضو و توجه به موضوعات دارای اولویت. کمیسیون آمریکایی برای انجام این وظایف از اختیاراتی مشتمل بر این موارد برخوردار است: آگاهی مردم دول عضو را نسبت به حقوق بشر افزایش دهد؛ به کشورهای عضو توصیه نماید تا برای انجام اقدامات مقتضی در زمینه اعتدالی حقوق بشر از رهگذر قوانین داخلی و قانون اساسی خود عمل نمایند؛ از کشورهای عضو بخواهد که مسائل مربوط به حقوق بشر در کشورهای آمریکایی را گزارش داده و دریافت کند؛ دادخواست‌هایی را که نزد کمیسیون آمریکایی طرح و به آن تقدیم می‌شوند، مورد رسیدگی قرار دهد؛ در جریان رسیدگی، اطلاعات مختلف از جمله گزارش‌های دریافتی از سوی دول عضو را می‌تواند مدنظر قرار دهد؛ هر سال به مجمع عمومی گزارش دهد و گزارش‌های دریافتی از سوی دول عضو را مرتب‌سازی کرده و به مجمع عمومی تقدیم نماید.^۲

۳.۲. دیوان آمریکایی حقوق بشر

دولت‌های آمریکایی حاضر در نهمین کنفرانس بین‌المللی کشورهای آمریکایی در بوگوتا در سال ۱۹۴۸، قطعنامه ۳۱ را با عنوان «دیوان آمریکایی برای حمایت از حقوق انسانی»^۳ تصویب کردند. به موجب این قطعنامه، به منظور حفظ حقوق بشر در کشورهای آمریکایی، باید یک نهاد قضایی تأسیس شود. سرانجام، پس از کش‌وقوس‌های فراوان، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در سال ۱۹۶۹ موفق به ایجاد دیوان آمریکایی حقوق بشر شد.^۴ مقرر دیوان مزبور که به عنوان یک نهاد

1. American Convention on Human Rights, *op. cit.* Art. 37.

2. Bettinger Lopez, *op. cit.* p. 584.

3. Inter-American Court to Protect the Rights of Man

4. Buergethal and Norris, *op. cit.* p. 58.

مستقل حقوقی در سال ۱۹۶۰ پا به عرصه وجود نهاده است، در شهر سان خوزه در کشور کاستاریکا قرار دارد.^۱

۱.۲.۳. ترکیب دیوان

دیوان آمریکایی حقوق بشر از هفت قاضی تشکیل شده که مستقل از دول متبوع خود انتخاب می‌شوند. این قضات، بایستی از حقوقدانان برجسته در زمینه حقوق بشر بوده و از سجایای اخلاقی بارز برخوردار باشند. اعضای دیوان، از میان خود، یک نفر را به‌عنوان رئیس و یک نفر را به‌عنوان معاون آن انتخاب می‌کنند.^۲

۲.۲.۳. کارکردهای دیوان

دیوان، یک نهاد قضایی است که بر آن است تا کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر را اعمال کند و در این راه از صلاحیت تفسیر آن نیز برخوردار است. دیوان در اعمال و تفسیر کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر از دو سازوکار بهره می‌گیرد؛ صدور رأی توافقی و ارائه نظریه مشورتی.^۳ صدور رأی توافقی از سوی دیوان در مواد ۶۱، ۶۲ و ۶۳ کنوانسیون آمریکایی و صلاحیت صدور نظریه مشورتی از جانب دیوان در ماده ۶۴ این کنوانسیون بیان شده است.

۱.۲.۳.۲. رأی توافقی

کمیسیون آمریکایی حقوق بشر و دولت‌های عضو کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، تنها در صورتی که قضیه در کمیسیون حل نشده باشد، می‌توانند به‌منظور صدور تصمیم از سوی دیوان آمریکایی، قضیه‌ای مربوط به تفسیر یا اعمال کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر را در این دیوان مطرح کنند.^۴ صلاحیت دیوان مبتنی بر رضایت دولت طرف دعواست. از این رو تنها علیه دولتی می‌توان طرح دعوی کرد که آن دولت به نحوی نسبت به رسیدگی دعوی در دیوان اعلام رضایت کرده باشد. اعلامیه شناسایی صلاحیت دیوان را می‌توان به انحاء گوناگون صادر کرد. اعلامیه یادشده می‌تواند بدون هیچ قید و شرطی باشد و تمام قضایای مربوطه را دربر بگیرد؛ یا با

۱. بیگزاده، ابراهیم، حقوق سازمان‌های بین‌المللی، چاپ دوم، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۱، ص ۸۱۱

2. Davidson, *op. cit.* p. 123.

3. Bettinger Lopez, *op. cit.* p. 585.

4. Shaver, *op. cit.* p. 641.

قید و شرط زمانی باشد؛ یا این که محدود به یک قضیه خاص باشد.^۱ در مجموع، عملکرد دیوان نشان از آن دارد که به هیچ وجه به قدر دیوان اروپایی حقوق بشر موفق نبوده است.^۲

۳.۲.۲. نظر مشورتی

بر اساس ماده ۶۴ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، هر یک از دول عضو و ارکان سازمان کشورهای آمریکایی در حدود اختیارات خود می توانند راجع به مسئله حقوق بشر در کشورهای عضو یا تفسیر کنوانسیون های مربوطه، از دیوان تقاضای نظر مشورتی کنند.^۳ البته در این راه، دیوان ملزم به پاسخ گویی نیست.^۴

۴. قواعد خاص

این قسمت به قواعد خاص مربوط به نظام آمریکایی حقوق بشر اختصاص دارد که در واقع تمامی آن ها در راستای شاکی کلی نظام مطروح دانسته می شوند. شایان ذکر است که به موجب حقوق بین الملل معاهدات که در کنوانسیون ۱۹۶۹ وین مطرح شده است، افزودن و یا کاستن مقرره های دیگر به دامنه هر نظام امکان پذیر است، به شرط آن که از رهگذر یکی از منابع حقوق بین الملل عمومی ایجاد شده باشد. بدین ترتیب، بدون تردید قواعد حقوق بین الملل عرفی مؤخر نیز نه تنها می توانند به نظام آمریکایی حقوق بشر افزوده شوند، بلکه می توانند آن را تخصیص زده و یا حتی نسخ کنند. امری که تاکنون در خصوص این نظام اتفاق نیفتاده است؛ اما به رغم آن که در کنوانسیون نامی از حقوق بین الملل عرفی برده نشده است، به لحاظ موازین حقوقی بین المللی مانعی ندارد.

۴.۱. کنوانسیون آمریکایی پیشگیری و مجازات شکنجه^۵

کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در بند ۱ ماده ۵ مقرر می دارد که باید با افراد به طرز انسانی رفتار شود و بدین ترتیب حق بر سلامت بدنی، روحی و اخلاقی را تضمین می کند. باین همه، به

1. The Jurisprudence of Inter-American Court of Human Rights is available at <http://www.corteidh.or.cr/cf/Jurisprudencia2/index.cfm?lang=es>.

2. For the Analysis of the Cases of Inter-American Court of Human Rights see Laurence Burgorgue-Larsen and Amaya Ubeda de Torres, *The Inter-American Court of Human Rights: Case Law and Commentary*, Oxford University Press, 2011.

3. American Convention on Human Rights, *op. cit.* Art. 64.

۴. مهرپور، حسین، پیشین، ص ۲۲۳.

5. Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture.

جهت حساسیت موضوع، کنوانسیون آمریکایی پیشگیری و مجازات شکنجه تنظیم و در ۹ دسامبر ۱۹۸۵ تصویب و در ۲۸ فوریه ۱۹۸۷ لازم‌الاجرا شد تا به صورت اختصاصی بر این موضوع نظر داشته باشد.^۱ این کنوانسیون به تبیین دقیق شکنجه و مسئولیت ناشی از ارتکاب آن به‌مثابه یک جرم پرداخته است. برای دول عضو این کنوانسیون نه تنها شکنجه‌گر مجرم دانسته شده است، بلکه تعهد به انجام اقدامات مقتضی برای پیشگیری و مجازات دیگر اقدامات شرورانه، غیرانسانی یا رفتارهای ترذیلی نیز وجود دارد.

۲.۴. پروتکل الحاقی به کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در خصوص حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (پروتکل سان سالوادور)^۲

پروتکل الحاقی به کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در خصوص حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که از آن به پروتکل سان سالوادور نیز یاد می‌شود، در ۱۷ نوامبر ۱۹۸۸ تصویب و در ۱۶ نوامبر ۱۹۹۹ لازم‌الاجرا گردید. در واقع، ماده ۷۷ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر امکان تصویب مقرراتی را که بتوان از طریق آن‌ها حقوق و آزادی‌های دیگری را در نظام حمایتی آمریکایی حقوق بشر وارد کرد، فراهم آورده است. (American Convention on Human Rights, Art. 77) پروتکل سان سالوادور، یک سند الحاقی به کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر است که بر حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی متمرکز شده است. هر دولت عضو این پروتکل، متعهد است که قوانین داخلی خود را مطابق با مفاد پروتکل پیش‌گفته تغییر داده و اصلاح نماید.

۳.۴. پروتکل مربوط به کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در حذف مجازات اعدام^۳

پروتکل مربوط به کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در ریشه‌کن کردن مجازات اعدام در ۸ ژوئن سال ۱۹۹۰ به امضا رسیده و در ۲۸ اگوست سال ۱۹۹۱ لازم‌الاجرا شده است. با توجه به این‌که در کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، لزوم حذف مجازات اعدام تصریح نشده است، این پروتکل به آن الحاق گردیده است.

1. Rodriguez-Pinzon and Martin, *op. cit.* p. 103.

2. Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights (Protocol of San Salvador)

3. Protocol to the American Convention on Human Rights to Abolish the Death Penalty

۴.۴. کنوانسیون آمریکایی پیشگیری، مجازات و منع خشونت علیه زنان (کنوانسیون بِلِم دو پارا)^۱

از کنوانسیون آمریکایی پیشگیری، مجازات و منع خشونت علیه زنان که در ۹ ژوئن سال ۱۹۹۴ میلادی تصویب و در ۵ مارس سال ۱۹۹۵ لازم‌الاجرا شده است، بدان جهت که در بِلِم دو پارا در کشور برزیل به تصویب رسیده است، به کنوانسیون بِلِم دو پارا نیز یاد می‌شود. این کنوانسیون، به تبیین اشکال خشونت علیه زنان از جمله خشونت بدنی، جنسی و عاطفی، چه در خلوت و چه در اماکن عمومی پرداخته است. به موجب سند پیش گفته، تمامی زنان حق دارند که به دور از هرگونه خشونت زندگی کنند.^۲ گفتنی است که کنوانسیون بِلِم دو پارا، ذیل پرداختن به حق زنان راجع به حیات بدون خشونت به ممنوعیت تمام اشکال تبعیض پرداخته است. دول عضو این کنوانسیون علاوه بر محکوم ساختن تمام اشکال خشونت علیه زنان، متعهد هستند تا اقدامات خشونت‌آمیز علیه زنان را به طور دقیق بررسی، محاکمه و مجازات نمایند. همچنین به موجب این سند، دول عضو متعهد هستند که به منظور جلوگیری، مجازات و ریشه‌کن نمودن تمام اشکال خشونت علیه زنان، اقدامات مقتضی را مبذول دارند.

۴.۵. کنوانسیون آمریکایی راجع به ناپدیدسازی اجباری اشخاص^۳

کنوانسیون آمریکایی راجع به ناپدیدسازی اجباری اشخاص - که در ۲۸ مارس سال ۱۹۹۶ به درجه لازم‌الاجرا رسید - در همان جلسه مجمع عمومی تصویب کنوانسیون بِلِم دو پارا به تصویب رسیده است. این کنوانسیون، اولین سند بین‌المللی است که به مسئله بسیار مهم ناپدیدسازی اجباری به مثابه نقض حقوق بشر پرداخته است. دول عضو این معاهده، از هرگونه فعالیت در خصوص ناپدیدسازی اجباری منع شده و باید مرتکبین و شرکای ایشان را در ارتکاب جرم یادشده مجازات کنند. دولت‌ها متعهد هستند که بستر قانونی داخلی خود را در این باره مهیا سازند.

1. Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence Against Women (Convention of Bellem do Para)

2. Rodriguez-Pinzon and Martin, *op. cit.*

3. Inter-American Convention on the Forced Disappearance of Persons.

۴.۶. کنوانسیون آمریکایی حذف تمامی اشکال تبعیض علیه اشخاص دارای معلولیت^۱

کنوانسیون آمریکایی حذف تمامی اشکال تبعیض علیه اشخاص دارای معلولیت در بیست و نهمین جلسه عادی مجمع عمومی سازمان کشورهای آمریکایی در گواتمالا در ۷ ژوئن سال ۱۹۹۹ تصویب و در ۱۴ سپتامبر سال ۲۰۰۱ لازم‌الاجرا اعلام شده است. این کنوانسیون بر آن است که تمامی اشکال تبعیض علیه اشخاص دارای معلولیت را کاهش داده و از چنین تبعیض‌هایی ممانعت نماید.

۴.۷. منشور آمریکای دموکراتیک^۲

منشور آمریکای دموکراتیک که در ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱ در مجمع عمومی سازمان کشورهای آمریکایی به تصویب رسید، متضمن آن است که رعایت حقوق بشر و بهبود وضعیت آن پیش شرطی اساسی برای برخورداری از جامعه دموکراتیک است. در واقع، بدون رعایت حقوق بشر نمی‌توان سخن از دموکراسی راند. به‌موجب این سند، امکان دادخواهی فردی برای احقاق حقوق بشری وجود دارد.

۴.۸. اعلامیه اصول مربوط به آزادی بیان^۳

کمیسیون آمریکایی حقوق بشر در صد و هشتمین اجلاس عادی خود که از ۲ تا ۲۰ اکتبر برگزار شد، اعلامیه اصول مربوط به آزادی بیان را تصویب نموده است. به‌موجب این اعلامیه باید حق آزادی بیان بدان‌گونه که در ماده ۱۳ کنوانسیون آمریکایی و دیگر مقررات بین‌المللی آمده است محترم شمرده شود. لذا به‌موجب این اعلامیه، آزادی بیان دامنه گسترده‌ای دارد و شامل موارد ذیل می‌شود: حق آزادانه در بررسی، دریافت و انتشار اطلاعات و نظرات؛ و حق تمام اشخاص در دسترسی به تمام اطلاعات مربوط به خودشان.

1. Inter-American Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Person with Disabilities.
2. Inter-American Democratic Charter
3. Declaration of Principles on Freedom of Expression, 2000, Preamble.

۴.۹. اصول و بهترین رویه‌های مربوط به حمایت از اشخاص محروم از آزادی در آمریکا^۱

کمیسیون آمریکایی حقوق بشر در صد و سی و یکمین اجلاس عادی خود که از ۳ مارس تا ۱۴ همان ماه در سال ۲۰۰۸ میلادی برگزار شد،^۲ سندی موسوم به اصول و بهترین رویه‌های مربوط به حمایت از اشخاص محروم از آزادی در آمریکا را به تصویب رساند. به موجب این سند، مجموعه‌ای از اصولی که به رژیم «محرومیت از آزادی» مربوط می‌شوند احصاء شده است. اعلامیه مورد بحث، تمام اشکال بازداشت، حبس یا حصر اشخاص در فضاهای خصوصی یا عمومی را به گونه‌ای که شخص نتواند به خواست خود از آن خارج شود، در دامنه محرومیت از آزادی می‌داند.

1. Principles and Best Practices on the Protection of Persons Deprived of Liberty in the Americas.

2. <http://www.oas.org/en/iachr/activities/sessions.asp>

نتیجه گیری

نظام آمریکایی حقوق بشر به عنوان نظام منطقه‌ای حمایت از حقوق بشر هم‌دوش با نظام جهانی حقوق بشر در صدد نظم و نسق بخشیدن به مجموعه‌ای از موازین برآمده است تا حقوق هر فرد انسانی صرف‌نظر از هرگونه متغیر دیگر، رعایت و تضمین گردد. مطالعه پیشینه تاریخی پیدایی نظام یادشده، نشان از آن دارد که حتی ریشه پیدایی آن به چند ماه پیش از صدور اعلامیه جهانی حقوق بشر در سال ۱۹۴۸ میلادی بازمی‌گردد. این نظام، همچون هر نظام دیگری متشکل از اسناد و معاهدات بین‌المللی است که بعضی از آن‌ها در گذر زمان و برخورداری از دو عنصر مادی به عنوان رویه دولت‌ها و عنصر معنوی یعنی پذیرفته شده به عنوان حقوق، نه تنها تبدیل به قواعد حقوق بین‌الملل عرفی شده‌اند، بلکه در برخی موارد همچون حق حیات، از جایگاه رفیع قاعده آمره برخوردار هستند و غیرقابل تخطی دانسته می‌شوند. همچنین برخی ریشه در اصول کلی حقوقی در نظام‌های داخلی دارند که رفته‌رفته پا به عرصه بین‌المللی نهاده و به اصول کلی حقوقی تبدیل شده‌اند؛ به نحوی که از منابع حقوق بین‌الملل عمومی به شمار می‌آیند.

مسئول نظارت بر حسن انجام و اجرای این معاهدات، بر عهده دو نهاد کمیسیون آمریکایی حقوق بشر و دیوان آمریکایی حقوق بشر قرار دارد. در خصوص رابط این دو مرجع ناظر، این نکته واجد اهمیت است که هرگز در عرض یکدیگر اقدام نمی‌کنند و به لحاظ موازین نظام آمریکایی، نباید و نمی‌توانند موازی کاری کنند. اولویت با کمیسیون آمریکایی است و اگر به هر دلیلی قضیه در کمیسیون فیصله نیابد، نوبت به دیوان آمریکایی می‌رسد. به لحاظ تاریخی نیز نخست کمیسیون شکل گرفت و سپس دیوان؛ در واقع، فلسفه وجودی دیوان، احقاق حقوق بشری افرادی است که به هر دلیل نتوانسته‌اند حقوق از دست‌رفته خود را در کمیسیون آمریکایی حقوق بشر بازبندند.

اگرچه اعلامیه آمریکایی حقوق بشر مبدأ حرکت به سوی تنظیم و تنسيق نظام مطروح است، اما از آنجا که تنها یک اعلامیه است، به هیچ‌وجه الزام‌آور دانسته نمی‌شود. کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر و منشور سازمان کشورهای آمریکایی، دو معاهده مهمی هستند که قواعد عام نظام آمریکایی حقوق بشر را تشکیل می‌دهند. کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر به عنوان چارچوب اصلی که شاکله نظام آمریکایی حقوق بشر را شکل داده است، امکان الحاق مقرره‌های دیگر به دامنه حمایتی این نظام را میسر دانسته است. با توافق هر یک از دول عضو، می‌توان این مقرره‌ها

را از طرق مختلف همچون پروتکل و کنوانسیون به نظام پیش‌گفته افزود. لذا این مهم حتماً باید با توافق دولت‌ها انجام پذیرد؛ یعنی دقیقاً همان مطلبی که در حقوق بین‌الملل معاهدات هم وجود دارد و نباید این‌گونه تصور شود که چون کنوانسیون آمریکایی این امکان را میسر دانسته است، هر دولت عضو به‌صورت خودکار و بدون رضایت به عضویت آن درمی‌آید. در مجموع، صرف‌نظر از معادلات و متغیرهای سیاسی، به لحاظ نگاه حقوقی، نظام آمریکایی حقوق بشر واجد مکانیسم‌های درخور توجهی است که می‌توان در تنظیم نظام‌های منطقه‌ای دیگر از جمله نظام آسیایی حقوق بشر از آن بهره جست.

فهرست منابع

فارسی

الف) کتاب‌ها

۱. بیگزاده، ابراهیم، **حقوق سازمان‌های بین‌المللی**، چاپ دوم، تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۱.
۲. فلسفی، هدایتا...، **حقوق بین‌الملل معاهدات**، چاپ سوم، تهران: فرهنگ نشر نو، ۱۳۹۱.
۳. مهرپور، حسین، **نظام بین‌المللی حقوق بشر**، چاپ سوم، تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۸۷.

ب) مقاله

۴. بورک وایت، ویلیام، **نظام آمریکایی حقوق بشر**، مجله مطالعات بین‌المللی، ۱۳۸۳، شماره ۲، صفحه ۵۷-۳۳.

انگلیسی

Books

5. Buergenthal, Th. and Norris, R. **Human Rights: The Inter-American System**, Oceana Publications, vol. 1, 1993.
6. Burgorgue-Larsen, Laurence and Ubeda de Torres, Amaya, **The Inter-American Court of Human Rights: Case Law and Commentary**, Oxford University Press, 2011.
7. Davidson, S. **The Inter-American Human Rights System**, Dartmouth, 1997.
8. Johannes, M. **The Universal Declaration of Human Rights: Origins, Drafting and Intent**, University of Pennsylvania Press, 1999.
9. Micus, A. **The Inter-American Human Rights System as a Safeguard for Justice in National Transitions: From Amnesty Laws to Accountability in Argentina**, Chile and Peru, B. R. I. L. L, 2015.
10. Reinsberg, L. **Advocacy Before the Inter-American System**, 2nd edn, I. J. R. C. 2014.
11. Rodriguez-Pinzon, D. and Martin, C. **The Prohibition of Torture and III-Treatment in the Inter-American Human Rights System: A Handbook for Victims and Their Advocates**, Boris Wijkstrom, 2006.

Articles

12. Bettinger Lopez, C. (2009), "Primer on The Inter-American Human Rights System", Clearinghouse Review, *Journal of Poverty Law and Policy*, vol. 42, no.11-12. Available at

https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1550865

13. Shaver, L. (2010), "The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution For Regional Rights Protection?", *Washington University Global Studies Law Review*, vol. 9, p.639-676. Available at https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1437633

Documents

14. American Convention on Human Rights, 1969.
 15. Charter of the Organization of American States, 1948.
 16. American Declaration of the Rights and Duties of Man, 1948.
 17. Inter-American Convention to Prevent and Punish Torture, 1985.
 18. Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights. (Protocol of San Salvador), 1988.
 19. Protocol to the American Convention on Human Rights to Abolish the Death Penalty, 1990.
 20. Inter-American Convention on the Prevention, Punishment and Eradication of Violence Against Women. (Convention of Bellem do Para), 1994.
 21. Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons, 1994.
 22. Inter-American Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Person with Disabilities, 1999.
 23. Inter-American Democratic Charter, 2001.
 24. Declaration of Principles on Freedom of Expression, 2001.
 25. Principles and Best Practices on the Protection of Persons Deprived of Liberty in the Americas, 2008.

Internet Resources

26. http://www.oas.org/en/iachr/mandate/basic_documents.asp (Last visited on 16. 06. 2017)
 27. <http://www.refworld.org/docid/3ae6b36510.html> (Last visited on 14. 06. 2017)
 28. <http://www.facing-finance.org/en/database/norms-and-standards/american-convention-on-human-rights-pact-of-san-jose/> (Last visited on 14. 06. 2017)